

А. Мосиенко, асп.

Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, Житомир, Украина

ПРОПАГАНДА В УСЛОВИЯХ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ (АНАЛИЗ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ ВОЛЫНИ)

Статья исследует методы психологического влияния на читателей периодических изданий времён Первой мировой войны. Волынская пресса стала объектом исследования из-за прифронтового статуса региона. Главное внимание уделяется технологиям формирования образа врага. Причины войны, целесообразность участия в ней, отношение к союзникам и врагам, фронтовые новости – все это нашло отражение в периодических изданиях. Анализ этой информации позволяет классифицировать техники пропаганды начала XX в.

Ключевые слова: Первая мировая война, пропаганда, периодические издания Волыни.

A. Mosienko, Postgraduate Student

Ivan Franko State university of Zhitomir, Zhitomir, Ukraine

PROPAGANDA IN THE FIRST WORLD WAR (ANALYSIS OF VOLYN'S PERIODICALS)

The article studies methods of psychological impact on the readers' minds of periodicals during the First World War. Volyn's periodicals became the object of investigation because of particular, front-line status of the province. Main attention is focused on the formation technology of the enemy's image. Reasoning of war, participation expediency, the attitude towards allies and protagonists, frontline news – all these things found its reflection in newspapers' columns. Analysis of this information succors the classification of propaganda techniques in the early 20th century.

Key words: The First World War, propaganda, Volyn's press.

УДК 94:355.422 "1918"

А. Папакін, канд. іст. наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОСТАННІЙ ПОЛЬСЬКИЙ БІЙ НА СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ ТЕАТРІ ВОЄННИХ ДІЙ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ – КАНІВ, 11 ТРАВНЯ 1918 р.

Стаття присвячена фінальній стадії формування в Україні 2-го Польського корпусу та його роззброєнню неподалік Канева. Аналізуються події, що призвели до збройної сутички поляків з німецькою армією, та наслідках бою під Каневом для вирішення польської справи під час Першої світової війни.

Ключові слова: 2-й Польський корпус, Українська Народна Республіка, німецька армія, Перша світова війна.

З самого початку Першої світової війни через активізацію національних питань і використання національного фактору сторонами конфлікту в своїх військових цілях у збройних силах воюючих сторін виникають різноманітні національні військові формування. В армії Російської імперії, де напередодні світового конфлікту вирішили відмовитися від організації особливих національних частин, із самого 1914 р. розпочалося створення польських національних підрозділів для боротьби за визволення Польщі з-під влади Німеччини та Австро-Угорщини. У 1917 р., напередодні Лютневої революції, вони були передислоковані до Київського військового округу для формування Польської стрілецької дивізії. Після участі частин дивізії у боях в Галичині їх було переведено до заплілля Західного фронту, де у серпні 1917 р. виник 1-й Польський корпус. На Румунському та Південно-Західному фронтах, що пролягали територією України та Бессарабії, з листопада 1917 р. тривало формування 2-го та 3-го Польських корпусів.

Підписання Українською Народною Республікою (УНР) Брестського мирного договору з Центральними державами (9 лютого 1918 р.) поставило польські військові формування в Україні, створені саме для боротьби з ними, у складне становище. З одного боку, очевидно була необхідність відступу з території, на яку за умовами брестських домовленостей вступали збройні сили Німеччини та Австро-Угорщини, з іншого ж боку 2-й та 3-й Польські корпуси перебували на початкових стадіях формування і були неготові до складних переміщень. Крім того, в ніч на 16 лютого 1918 р., протестуючи проти умов Брестського миру (передачі УНР Холмщини та Підляшшя), залишили свої позиції та пішли на з'єднання з польськими корпусами в Україні 1,5 тис. солдатів Польського допоміжного корпусу австро-угорської армії – колишніх легіонерів II (Карпатської) бригади Польських легіонів. Рухаючись від с. Раранча на Буковині, вони дійшли 5 березня 1918 р. до Ямполья і

Сорок, де об'єдналися з 2-м Польським корпусом в якості Окремої Карпатської бригади. 10 березня відбулась організаційна зміна корпусу: до існуючих у його складі 4-ї стрілецької дивізії (13, 14, 15 та 16-й стрілецькі полки), 4-ї артилерійської бригади, 2-го інженерного полку, 2-го важкого артилерійського дивізіону, 5-го і 6-го уланських полків [7, б. р.; 24, с. 326, 330] було додано новоутворену 5-у стрілецьку дивізію (на чолі з колишнім бригадиром – полковником Юзефом Галлером); відтак корпус налічував 6,5 тис. осіб. Оскільки в разі потрапляння легіонерів у зону австро-угорської присутності на них чекав трибунал за зраду, вони не могли залишатися на зайнятій австрійцями території. Проте виявилось, що командир 2-го Польського корпусу генерал Сильвестр Станкевич не має наміру залишати Сорок. Тому, коли австро-угорське командування надіслало вимогу до частин корпусу перейти до району Вінниці і залишатися там, у корпусі відбувається переворот – 28 березня новостворена "Головна військова рада 2-го корпусу Польських військ" оголошує командиром полк. Ю. Галлера, який наказує частинам корпусу розпочати марш на схід.

Східний напрямок був вибраний для відступу з кількох причин, однак основною була можливість з'єднання з 1-м Польським корпусом, який розміщувався у районі Бобруйська у Білорусі і налічував 16,5 тис. осіб [20, с. 289]. На переговорах у Києві, які польське командування провело з українською владою за участі німецького командування, що завершилися підписанням 4 квітня 1918 р. "Умов перебування польських військ на території України" [4, арк. 24–25 зв.; 6, арк. 113–115; 11, б. р.; 14, с. 4–7, 24–26; 16, с. 94–97; 17, с. 193–197], було погоджено район розміщення частин 2-го та 3-го Польських корпусів: Речиця–Гомель–Новозибків–Городня. Через те, що угода передбачала забезпечення поляків всім необхідним продовольством і фуражем коштом уряду, 4 квітня було видано наказ до Армії УНР, в якому пояснювалося, що польські військові не мають

жодного права самостійно реквізувати будь-яке майно [1, арк. 66]. Втім, ця умова не завжди виконувалася, в результаті чого реквізиції продовжувалися, а 13–18 квітня 1918 р. підрозділи 3-го Польського корпусу вступили в особливо кривавий конфлікт з українськими селянами в районі Немирова. Через подібні випадки Міністерство внутрішніх справ УНР 18 квітня 1918 р. повідомило командування корпусу, що в разі повторення самочинних реквізицій "уряд Української республіки не зупиниться перед повною ліквідацією польського війська на Україні" [2, арк. 27 зв.].

Польські війська були готові до виїзду на північний кордон України. Проте німецькі підрозділи, що чатували на залізничних станціях, отримали наказ командування не випускати поляків. 8 квітня німці повідомили українську владу, що слід "обов'язково не допускати виходу польських військ з району, в котрому вони розташовані, ні пішки, ні по залізницю" [5, арк. 62]. Німці зажадали роззброїти польські частини в Україні. Для цього було утворено спеціальну комісію на чолі з німецьким ген. В. Грьонером, до якої увійшли також представники австро-угорського командування (австрійську сторону представляв майор М. Фляйшман) та українського Генерального штабу. Основними умовами переговорів комісії з ген. О. Осинським щодо подальшого перебування польських військ на території України повинні бути бути два принципи: демобілізація та обеззброєння корпусів і розпуск по домівках їх солдатів [5, арк. 62; 22, с. 444]. Представнику українського Генштабу майор М. Фляйшман, зокрема, заявив, що "ні один солдат польський не виїде з тої місцевості, де стоїть ав[стро]-уг[орське] військо" [5, арк. 68].

Відповідно до тиску австро-німецького командування, голова оперативного відділу Генштабу УНР полк. Є. Мишківський вже 9 квітня 1918 р. повідомив командирів польських корпусів, що внаслідок зміни політичної кон'юнктури передислокація польських військ до нового району призупинена. Полякам запропонували укласти новий договір [5, арк. 10, 12]. 19 квітня військовий міністр УНР О. Жуковський та міністр внутрішніх справ М. Ткаченко внесли на розгляд уряду питання про подальшу долю польських "легіонів". Повідомлялося, що з боку міністерства військових справ та внутрішніх справ вжиті заходи щодо повного роззброєння польських військ [18, с. 44]. Тоді ж Є. Мишківський наказав "іспользувати всі сили, які у вас є" і звертатися по німецьку допомогу для обеззброєння польських формувань на Поділлі, а щодо 2-го Польського корпусу вказав, що німецькі частини вже виступили для його ліквідації [6, арк. 138]. Щоб не допустити перехід 2-го корпусу через Дніпро, полк. Є. Мишківський 18 квітня наказав розвести мости під Каневом та Переяславом [10, с. 66].

Нові переговори поляків з українською владою, що тривали 1–3 травня 1918 р. у Києві, та особисте втручання гетьмана П. Скоропадського не принесли жодних результатів. Г. Ейхгорн повідомив, що німці не можуть допустити, "щоб на наших тилах знаходилися війська, досить вороже налаштовані щодо наших військ. Завданням нашим є ліквідація цього війська у якнайскорішому часі" [13, с. 27–28; 15, с. 19, 20; 19, с. 192].

Тимчасом, частини найменш укомплектованого 3-го Польського корпусу залишалися на місці, розпорошені по Поділлі. Частини же 2-го Польського корпусу поволі рухалися до Дніпра, плануючи перейти річку біля Канева і вирушити до визначеного угодою від 4 квітня 1918 р. району. Вийшовши з Умані, частини 2-го корпусу через Маньківку, Терлівку, Медвин і Богуслав дійшли 17 квітня до Миронівки. Тут шлях перегородили два німецькі батальйони, що мали на меті затримати пере-

хід корпусу до переправи через Дніпро. Однак через рішучий спротив переважаючих сил поляків та наказ фельдмаршала Г. фон Ейхгорна лише затримати польський корпус, не вступаючи у бій, німці звільнили шлях [21, с. 44–45]. 2-й Польський корпус продовжив шлях на схід, плануючи під час постою під Каневом зібрати всі частини для переправи на лівий берег Дніпра.

Усе ж доля цього з'єднання була вже наперед визначеною. Полякам не були відомі плани німців, і генерал Ю. Галлер вів підлеглий корпус до Переяславського мосту через Дніпро, що до затоплення місцевості водами Канівського водосховища поєднавав лівий берег річки біля Малого Букрина з правим біля Переяслава-Хмельницького. 18 квітня всі частини, підрозділи та служби 2-го Польського корпусу були зосереджені неподалік від Канева: командування корпусу, кінний взвод при штабі корпусу, дивізіон важкої артилерії – у с. Маслівка, 4-а стрілецька дивізія, ескадрон 6-го уланського полку, санітарна колона, інтендантство, корпусний обоз – у Козині та Ємчисі; два ескадрони 6-го уланського полку – у с. Садова та с. Кнелівка; 5-а стрілецька дивізія, Офіцерська легія, батарея польової артилерії і рухомий шпиталь – у Потокі; артилерійська бригада з піхотним батальйоном – у с. Шандра; авіаційний парк – у с. Сулинці; один ескадрон 5-го уланського полку з кулеметами – в Синяві, штаб полку, його обоз та 4-й ескадрон – у Пиляві; два ескадрони 5-го полку уланів, інженерний полк, кінна батарея, артилерійський парк – у с. Степанці. [7, с. 31; 21, с. 48]. Авіаційний загін кап. Шумського, який йшов поодаль інших частин корпусу, 11 квітня затримався на ст. Христинівка, де був через кілька днів оточений 200 німцями і теж роззброєний [8, с. 27].

Розуміючи, що через брак палива для транспортів і дозволу на перевезення з боку української влади, а також виконуючи наказ ген. О. Осинського, який особисто прибув до Масловки, частини затрималися тут надовго, командування спорядило варту, а до сусідніх місцевостей висилало розвідувальні загони [21, с. 48]. Протягом постою під Каневом траплялися поодинокі дрібні сутички поляків з німцями: 4 травня поляки виявили трьох німецьких шпигунів, 5 травня до Пиляв увійшов німецький загін з 10 чол., які були затримані солдатами 2-го інженерного полку і передані до штабу корпусу, згодом відпущені [7, с. 34, 35, 36]. Невдовзі у складах корпусу завершувались запаси продовольства і фуражу, а закупівлі продуктів у населення перешкоджало Вільне козацтво та німці, які ждали від поляків документів на реквізиції, написаних німецькою мовою [7, с. 31, 36]. Незважаючи на труднощі, тривала організаційна праця у частинах: проводилися постійні заняття, бойові навчання, розпочато курси для офіцерів тощо. Було реорганізовано артилерію: сформовано легку артилерійську бригаду полк. Я. Альфатера і важкий дивізіон гаубиць підполк. Гомилицького; з кінної батареї при 5-му уланському полку та двох батарей при піхотних дивізіях заплановано утворити кінний артилерійський дивізіон [21, с. 54]. Чисельність корпусу збільшилася завдяки місцевим добровольцям та вихідцям з роззброєних одеських частин. Станом на 1 травня 1918 р. у 2-му Польському корпусі було 651 офіцер, 6267 солдатів, 5845 коней, на озброєнні перебувало 80 кулеметів, 38 польових та 6 важких гармат [9, б. р.].

Німці постійно стягували свої частини до району розміщення 2-го Польського корпусу. 6 травня командування корпусу отримало ультиматум від командування німецької 28-ї бригади (ген. Ліргольда), в якому ті вимагали скласти зброю протягом трьох годин [21, с. 56]. У відповідь ген. Ю. Галлер надіслав відпис, у якому вказав, що без наказу ген. О. Осинського не має права вирішувати

такі питання, а наполягання на дотриманні умов ультиматуму може призвести до непотрібної сутички [7, b. p.]. Через відмову німці забрали ультиматум, пояснивши, що він виник унаслідок непорозуміння.

11 травня польський корпус був оточений чисельно переважаючим німецьким військом. Проти 2-го корпусу німецька армія виставила 14 батальйонів піхоти від 600 до 800 багнетів та 8–16 кулеметів у кожному, 3 польові артилерійські батареї (по 4 гармати у кожній) та 4 ескадрони "гусарів смерті" (усього близько 12 тис. чол.), а також резерв, кількість і склад якого залишаються невідомими [3, арк. 63 зв.; 20, s. 372; 21, s. 57]. За деякими даними, німецькі сили під час роззброєння поляків підсилювали українські загони [20, s. 372], ймовірно, Вільне козацтво. 11 травня 1918 р. о 3.30 ранку без попередження німецькі війська розпочали оточувати польські частини з північного та західного напрямку. Оскільки польські солдати отримали чіткі накази не воювати з німцями, займаючи нейтральне становище, велика частина їх була роззброєна і потрапила у полон вже у наступні кілька годин; тих, хто спробував втекти, німці стріляли. Таким чином було роззброєно три уланські ескадрони (5-го та 6-го полків), розміщені у найвіддаленіших від командування селах Салів, Кутелів і Пилява. Командувач 3-го ескадрону 6-го уланського полку ротм. Русоцький повідомив командуванню корпусу про наближення німців вже о 4-й ранку, і в усіх частинах корпусу було оголошено тривогу [3, арк. 60–60 зв.]. Було віддано наказ арт. бригаді разом з батальйоном 15-го стрілецького полку вирушати з Шандри до Масловки, так само мала чинити вся 5-а стрілецька дивізія. Однак німці змогли відділити 5-у дивізію від основних сил; було взято в полон близько половини особового складу дивізії разом з її командувачем та командирами стрілецьких полків; полк Махцевича згодом було відбито, і разом з батальйоном 15-го полку, що вийшов з оточення, він прибув до командування корпусу. Прорватися зуміли також два ескадрони 6-го уланського полку, а також два ескадрони 5-го уланського полку з інженерним полком, які зайняли лінію оборони у південно-східному напрямку Степанці–Канів. Після оголошення тривоги свої позиції у Масловці зайняла важка артилерія; підрозділи 4-ї стрілецької дивізії зайняли оборону в Козині, однак не витримали наступу німців і відійшли; 4-а рота 14-го стрілецького полку, що не встигла відійти разом з полком, була оточена, однак з боями прорвалася, втративши командира кап. Р. Брандаса [3, арк. 60 зв.–62].

О 5.30 командування корпусу вийшло з Масловки до млину, де зайняли позиції частини корпусу. Відтак розпочалася оборона у чотирикутнику, де з однієї сторони протікала Рось, з іншої (з боку яру Ємчихи) стояли 13-й і 14-й стрілецькі полки, третю сторону (дорога з Масловки до Степанців) охороняли залишки 15-го полку, а на фронті у напрямку Степанці–Ємчиха тримали позиції інженерний полк та улани (разом 4 ескадрони з командою кулеметів); ці частини підсилювала артилерія (5 батарей польових гармат і 2 важких). Боротьба на вказаних позиціях тривала з 7 ранку до 5 вечора [3, арк. 62].

Перша атака німців з боку Ємчихи була зупинена кулеметами; артилерія обстрілювала Козин і Степанці, зайняті німцями. Оскільки наступ німців з боку Межирича і Таганчі був слабшим, розглядалася можливість здійснення наступу в цьому напрямку з метою виходу до Богуслава–Медвина [23, с. 101–102]. Бій тривав у холодну дощову погоду, протягом усього часу солдати не отримували їжі, а запас набоїв завершувався, однак моральний дух їх був на висоті. Все ж ген. Ю. Галлер розумів, що битва із супротивником, який має чисельну

перевагу, довго тривати не може, і вислав двох парламентарів (майора А. Шиллінґа та кап. Ліновського) до німецького командування. Коли польські делегати прибули від німців, він скликав на нараду офіцерів від кожної частини, щоб вирішити, чи слід битися далі, чи прийняти капітуляцію, як того вимагали німці. Хоча всі офіцери висловлювалися за продовження бою, ген. Ю. Галлер наказав скласти зброю. Касу корпусу було розподілено між офіцерами і солдатами, а гармати наказано знищити, щоб не потрапили до рук ворога [3, арк. 62 зв.–63 зв.].

Наступного дня, 12 травня, в селі Миронівка було підписано угоду, за якою 2-й Польський корпус мав скласти зброю, а його солдати – тимчасово інтерновані у місцях розташування частин корпусу; офіцерам дозволено залишити на вибір шаблі чи вогнепальну зброю без набоїв [7, b. p.]. Німці розуміли, що військові корпусу стояли на чітких незалежницьких позиціях, і їх повернення до Польщі призведе до посилення антинімецьких настроїв, тому вирішили інтернувати солдатів.

За даними штабу 2-го Польського корпусу з 21 травня, у битві під Каневом загинуло до 100 поляків і 200 отримали поранення, німецькі втрати оцінювалися у 250 забитих і до 800 поранених [3, арк. 59, 64 зв.]. Хоча за умовами капітуляції всі поляки мали бути полонені німцями, до полону потрапило лише близько 3 тис. осіб [12, s. 88], отже більшості вдалося втекти. Генерал Ю. Галлер та його найближчі соратники також уникли полону, діставшись Києва.

Битва 2-го корпусу під Каневом стала останнім відчайдушним проявом боротьби польських військових формувань, утворених зі складу колишньої російської армії, проти збройних сил Центральних держав. За свідченням сучасника, це був "останній удар по концепції вирішення польського питання, спираючись на Центральні держави" [23, с. 107]. Після описаних подій, хоча на Поділлі ще продовжувала існувати Легка бригада 3-го Польського корпусу, були спроби створити польські військові формування на Кубані при "білій" армії, а також у Мурманську та Архангельську при британській армії, центр формування польських збройних сил проантантівської орієнтації міцно закріпився за Францією. Тут формувалася Польська армія, на чолі якої у жовтні 1918 р. став Ю. Галлер, колишній командувач роззброєного під Каневом 2-го Польського корпусу.

Список використаних джерел

1. Державний архів Київської області (далі – ДАКО), ф. 1787, оп. 1, спр. 16.
2. ДАКО, ф. 1787, оп. 1, спр. 18.
3. ДАКО, ф. 1787, оп. 1, спр. 19.
4. ДАКО, ф. 1787, оп. 9, спр. 1.
5. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 1077, оп. 5, спр. 1.
6. ЦДАВО України, ф. 1793, оп. 1, спр. 64.
7. Centralne Archiwum Wojskowe, Warszawa (далі – CAW), sygn. I.122.71.1.
8. CAW, sygn. I.122.71.2.
9. CAW, sygn. I.122.71.3.
10. CAW, sygn. I.122.71.5.
11. CAW, sygn. I.122.75.1.
12. CAW, sygn. I.122.99.27.
13. CAW, sygn. I.122.99.29.
14. CAW, sygn. I.122.99.30.
15. CAW, sygn. I.400.2048.10.
16. Ів. За-вич. Чужоземні військові формування в українській державі // Історичний календар-альманах "Червоної Калини" на 1939 рік. – Л.: Червона Калина, 1938. – С. 88–101.
17. Кулик А., Пташинський П. До історії збройної спілки української буржуазії та польських поміщиків для боротьби проти пролетарської революції // Архів Радянської України. – 1932. – № 5–6. – С. 184–236.
18. Матвієнко В. Україна і Польща в 1918 році: проблема формування новітніх міждержавних відносин // Україна і Польща в ХХ столітті: проблеми і перспективи взаємовідносин. – К., Краків, 2002. – С. 44–48.
19. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. – К., Філадельфія: АТ Книга, 1995. – 495 с.

20. Bagiński H. Wojsko Polskie na Wschodzie. 1914–1920. – Warszawa: Główna Księgarnia wojskowa, 1921. – 598 + IX s.
21. Bergel R. Dzieje II Korpusu polskiego. – Warszawa: Główna Księgarnia wojskowa, 1921. – 64 s.
22. Gaul J. Służby wywiadowczo-informacyjne Austro-Węgieł wobec radykalnego ruchu niepodległościowego w Królestwie Polskim 1914–1918. – Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2006. – 532 s.

23. Kantor-Mirski M. Od Rarańczy do Kaniowa. Wspomnienie legionowe z r. 1918. – Sosnowiec, 1934. – 129 s.
24. Kozłowski W. Artyleria polskich formacji wojskowych podczas I wojny światowej. – Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1993. – 491 s.

Надійшла до редколегії 21.07.14

А. Папакин, канд. ист. наук

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ПОСЛЕДНИЙ ПОЛЬСКИЙ БОЙ НА ВОСТОЧНОЕВРОПЕЙСКОМ ТЕАТРЕ ВОЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ – КАНЕВ, 11 МАЯ 1918 г.

Статья посвящена финальной стадии формирования в Украине 2-го Польского корпуса и его разоружению недалеко от Канева. Анализируются события, приведшие к вооруженному столкновению поляков с немецкой армией, и последствия боя под Каневом для решения польского вопроса во время Первой мировой войны.

Ключевые слова: 2-й Польский корпус, Украинская Народная Республика, немецкая армия, Первая мировая война.

A. Papakin, PhD (equiv. in History)

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE LAST POLISH COMBAT ON THE EAST-EUROPEAN THEATER OF WORLD WAR I – KANIV, MAY 11, 1918

The article deals with the final stage of the formation of the 2nd Polish Corps in Ukraine and its disarmament near Kaniv. The events that lead to the military conflict of Poles and the German Army, as well as the impact of the combat of Kaniv on the Polish question during the First World War are analyzed.

Key words: 2nd Polish Corps, Ukrainian National Republic, German Army, The First World War.

УДК 316.774 (470+571) : 82-92 "1914/1915" Русская мысль

С. Стельмах, д-р іст. наук, проф.,

С. Котова, студ. магістратури

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ФОРМУВАННЯ "ОБРАЗУ ВРОГА" В РОСІЙСЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ 1914–1915 рр. (НА ПРИКЛАДІ ЖУРНАЛУ "РУССКАЯ МЫСЛЬ")

Статья посвящена исследованию особенностей формирования витоків "образа врага" в Російській імперії в 1914–1915 рр. В розвідці аналізуються тексти журналу "Русская мысль", які були переважно конституційно-поміркованого спрямування. Основна увага публіцистів була зосереджена на ворогу №1 – Німеччині.

Ключевые слова: Перша світова війна, "образ врага", пропаганда, російська публіцистика, російські історики.

На початку ХХ ст. людство опинилося в ситуації, яку можна охарактеризувати висловом – "криза міжкультурного комунікування". Перед Першою світовою війною спостерігаємо спалах етноцентризму, який розділив світ на своє та чуже, дефілював свою ідентичність через відповідне відрізнєння з-поміж інших. Зіткнення різних культур продукувало "образи ворогів", а відтак стимулювало ту діяльність, яка легітимувала військово-промислові інституції й пожевавлювала ресурс політичної діяльності через загальне уявлення про структуральну загрозу й всеосяжну ворожість. Драматичні візії про грізних ворогів ззовні викристалізували розуміння себе серед багатьох інших [9, с. 159-161].

Етноцентрична культурна стратегія набуття ідентичності через виокремлення своєї групи від чужої, стимулювала кардинальну переоцінку змісту російсько-німецьких та російсько-австрійських відносин, пошук нових теоретико-методологічних регулятивів для інтерпретації й реконструкції подій європейської історії за останні століття. Декілька факторів були домінуючими й виступали як інтенціональні: по-перше, кардинальна зміна більшістю професійної гільдії російських істориків поглядів на зміст німецьких історіографічних праць ХІХ ст.; по-друге, однозначне розміщення розвитку Росії в центрі європейської історії з відповідно знецінювальною маргіналізацією інших; по-третє, позитивне оцінно-нормативне наповнення російської історії та негативне ставлення до традицій ворожих національних і регіональних культур.

Переосмислення домінуючих світоглядних основ в умовах "зіткнення культур" змусили російських істориків критично переоцінити інтелектуальні здобутки німецької соціогуманітарної науки ХІХ ст. Практично всі автори

визначили своє бачення проблеми німецького впливу на російську культуру й погоджувалися з тим, що до німецьких праць потрібно підходити дуже обережно та скептично. Безперечно, головною метою було пояснення німецької ідеології, окреслення перспектив стосунків слов'янського та тевтонського світів у майбутньому повоєнному часі.

Завданням даної статті є прослідкувати витокі формування "образа врага" на матеріалах літературно-політичного журналу "Русская мысль" за 1914-1915 рр. (зокрема, М.О. Бердяєва, В.П. Бузескула, М.О. Гершензона, Е.Д. Грімма, С.А. Котляревського, А.Д. Коральника, Є.В. Тарле). Журнал "Русская мысль" наповнювався текстами, в яких чітко проглядається ідеологія помірного конституціоналізму. Більше того, періодичне видання виходило за сприянням членів Конституційно-демократичної партії, зокрема П.Б. Струве та О.О. Кізіветтера. Партія Кадетів виступала під патріотичними та радикально антиурядовими гаслами, але дотримувалася генеральної лінії уряду в Першій світовій війні. Таким чином, журнал "Русская мысль" можна розглядати як віддзеркалення офіційної агітації.

Всі сили публіцистів на початку війни були сконцентровані на головному напрямку – формуванні "образа врага" в свідомості населення своєї країни, союзних і нейтральних держав [10, с. 62]. Основна ідея полягала в "очищенні" себе за рахунок інших. Всю відповідальність за розв'язання війни перекладали на ворога. У статті С.А. Котляревського "Війна за мир" Німеччина постає агресором, який прагне досягти військової гегемонії в Європі та за її межами. Автор висміює виправдання німців поняттям "превентивної війни" виключно